

Asia: VN/5137/2022-OM-229

Ehdotus uudeksi valmiuslaiksi; työryhmän mietintö

1 luku. Yleiset säännökset

1 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

2 luku. Varautumisvelvollisuus

Yleisen varautumisvelvollisuuden organisatorista soveltamisalaa (6 §:n 1 mom.) koskevat huomiot:

-

Yleisen varautumisvelvollisuuden aineellista sisältöä (6-8 §) koskevat huomiot:

-

Muut 2 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

3. luku Poikkeusoloista ja lisätoimivaltuuksien käyttöönotosta päättäminen

Poikkeusolojen edellytyksiä (11 §, vrt. nyk. poikkeusolojen määritelmä) koskevat huomiot:

-

Poikkeusolojen alkamista ja päättymistä koskevaa päätöksentekoa (12 ja 21 §) koskevat huomiot:

-

Lisätoimivaltuuksien käyttöönottonenettelyä (13-20 §) koskevat huomiot:

-

Valtioneuvoston erityisiä seurantavelvollisuuksia (22 ja 23 §) koskevat huomiot:

-

4 luku. Poikkeusolojen hallinnan ohjaus ja hallinnon erityisjärjestelyt

4 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

5 luku. Lisätoimivaltuuksien käyttöperiaatteet ja soveltamista koskevat yleiset säännökset

5 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

6 luku. Hallinnon järjestäminen ja valtion taloudenhoito

6 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

7 luku. Työvoiman saatavuuden turvaaminen

7 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

8 luku. Työvelvollisuus

8 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

9 luku. Sotilaallisen puolustusvalmiuden turvaaminen

9 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

10 luku. Liikkumisen ja oleskelun rajoittaminen sekä väestön siirtäminen

10 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

11 luku. Otto-oikeudet ja palvelujen suorittamisvelvollisuus

11 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

12 luku. Väestön välttämättömän toimeentulon turvaaminen ja sosiaaliturvan muutokset

12 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

13 luku. Välttämättömien hyödykkeiden ja palvelujen saatavuuden turvaaminen

13 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

14 luku. Sosiaali- ja terveydenhuollon sekä koulutuksen turvaaminen

14 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

15 luku. Asumisen järjestäminen

15 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

16 luku. Rahoitusmarkkinoiden ja vakuutusmarkkinoiden turvaaminen

16 luvun (pl. 110 §) säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

110 §:n 1 momentin 1 kohtaa (vientikielto) koskevat huomiot:

-

110 §:n 1 momentin 2 kohtaa (tuontikielto) koskevat huomiot:

-

110 §:n 1 momentin 3 kohtaa (tiettyjen taloudellisten toimien kieltä) koskevat huomiot:

-

110 §:n 1 momentin 4 kohtaa (kotiuttamisvelvollisuus) koskevat huomiot:

-

110 §:n 2-5 momenttia koskevat huomiot:

-

17 luku. Energia-, vesi- ja jätehuollon turvaaminen

17 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

18 luku. Välttämättömien viestintä- ja postipalveluiden turvaaminen

18 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

19 luku. Ruoantuotannon turvaaminen

19 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

20 luku. Välttämättömän rakentamisen turvaaminen

20 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

III osaa koskevat yleiset kysymykset

Toimivaltuusosan rakennetta ja toimivaltuuksien sääntelytapaa koskevat yleiset huomiot:

-

Mahdolliset muut koko toimivaltuusosaa koskevat huomiot:

-

21 luku. Lisätoimivaltuuksien täytäntöönpanoa koskevat yleiset säännökset

21 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

22 luku. Lisätoimivaltuuksien täytäntöönpanoa koskevat erityiset säännökset

22 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

23 luku. Korvaukset

23 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

24 luku ja rikoslain muuttamista koskeva lakiehdotus. Rangaistussäännökset

Valmiuslain 24 luvun ja rikoslain muuttamista koskevan lakiehdotuksen (2. lakiehdotus) säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

25 luku. Muutoksenhaku

25 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

HE-luonnoksen yleisperustelut

Vaikutusten arviointia koskevat huomiot:

-

Säättämisjärjestysperusteluja koskevat huomiot:

-

Muut HE-luonnoksen perusteluja koskevat huomiot:

Valmiuslain päätöksenteon siirtäminen valtioneuvostolle – erityisesti siten, että valtioneuvosto voi antaa välittömästi voimassa olevia käyttöönottoasetuksia ilman eduskunnan ennakkoon antamaa hyväksyntää – tuo mukanaan useita demokraattisia, oikeudellisia ja käytännön riskejä. Nämä riskit liittyvät erityisesti vallan keskittymiseen, perusoikeuksien suojan heikentymiseen, päätöksenteon läpinäkyvyyteen ja valvontaan. Tässä keskeiset riskit ja niiden merkitys:

1. Demokratian heikentyminen

Eduskunnan roolin vähentyminen: Jos valtioneuvosto voi päättää välittömästi ilman eduskunnan ennakkoon antamaa hyväksyntää, kansanedustajien valvontavalta heikkenee. Tämä voi johtaa siihen, että tärkeät päätökset tehdään ilman laajaa demokratiaa tukevaa keskustelua.

Pätöksenteon legitimitetti: Demokratian kannalta on olennaista, että laajat ja perusoikeuksia koskevat päätökset tehdään eduskunnan kautta, joka edustaa kansalaisia. Valtioneuvoston päätöksillä ei ole samaa demokraattista legitimitettiä kuin eduskunnan päätöksillä.

Esimerkki:

Jos valtioneuvosto päättää liikkeenrajoituksista tai pakko-otoista ilman eduskunnan hyväksyntää, kansalaiset saattavat kokea, että päätökset ovat epäoikeudenmukaisia tai politiikan ulkopuolelle siirrettyjä.

2. Perusoikeuksien suojan heikentyminen

Perusoikeusrajoitusten laajeneminen: Valtioneuvoston nopeat päätökset voivat johtaa siihen, että perusoikeuksia rajoitetaan liiallisesti tai ilman riittävää perustelua. Esimerkiksi liikkeen-, kokoontumis- tai omaisuuden suojan rajoitukset voivat koskea laajempia ryhmiä kuin on välttämätöntä.

Tulkinnanvaraisuus: Valtioneuvoston harkintavalta voi johtaa siihen, että rajoitusten perusteet jäävät epäselviksi tai tulkinnanvaraisiksi, mikä heikentää oikeusvarmuutta.

Esimerkki: Pandemiatilanteessa valtioneuvosto saattaa päättää laajoista liikkeenrajoituksista ilman, että eduskunta on arvioinut, ovatko rajoitukset oikeasuhtaisia ja tarpeellisia.

3. Vallan keskittyminen ja valvonnan puute

Vallan keskittyminen valtioneuvostolle: Jos valtioneuvostolla on laajat päätöksenteon valtuudet, se voi johtaa vallan keskittymiseen ja tarkastusvallan heikentymiseen. Tämä on riski erityisesti pitkäaikaisissa kriiseissä, joissa valtioneuvosto voi toimia ilman riittävää valvontaa.

Korruption tai väärinkäytösten riski: Jos valvonta on heikkoa, on riski, että päätökset tehdään politiikan tai eturyhmien vaikutuksesta, eikä objektiivisen tarpeen perusteella.

Esimerkki: Taloudellisessa kriisissä valtioneuvosto saattaa suosia tiettyjä toimialoja tai yrityksiä päätöksissään ilman, että eduskunta voi tarkastaa päätösten perusteluja.

4. Päätöksenteon läpinäkyvyyden heikentyminen

Päätöksenteon salaisuus: Valtioneuvoston nopeat päätökset voivat olla vähemmän läpinäkyviä kuin eduskunnan päätökset. Tämä voi johtaa siihen, että kansalaiset eivät ymmärrä päätösten perusteluja tai eivät voi vaikuttaa niihin.

Tiedon saatavuus: Jos päätökset tehdään kiireessä, niiden perustelut saattavat jäädä puutteellisiksi tai epäselviksi.

Esimerkki: Luonnonkatastrofin aikana valtioneuvosto saattaa rajoittaa tiettyjen alueiden liikennettä ilman, että perustelut rajoituksille ovat selkeästi julkistettuja.

5. Oikeusvarmuuden heikentyminen

Epävarmuus laillisuudesta: Jos valtioneuvosto tekee nopeita päätöksiä, on riski, että päätökset kumoetaan jälkikäteen tai haastetaan oikeudessa. Tämä voi johtaa oikeudelliseen epävarmuuteen ja kansalaisten luottamuksen menettämiseen.

Jälkikäteen tehtävien muutosten riski: Jos eduskunta kumoaa valtioneuvoston asetuksen jälkikäteen, se voi johtaa kaaokseen ja epävarmuuteen siitä, mitkä päätökset ovat voimassa.

Esimerkki: Sotatilanteessa valtioneuvosto saattaa ottaa käyttöön pakko-otot, mutta jos eduskunta kumoaa päätöksen jälkikäteen, se voi johtaa korvausvaatimuksiin ja oikeudellisiin kiistoihin.

6. Poliitiikan ja hallinnon sekoittuminen

Poliittisten päätösten hallinnollistaminen: Jos valtioneuvosto tekee poliittisia päätöksiä (esim. perusoikeusrajoituksia), se voi johtaa siihen, että poliittiset ja hallinnolliset päätökset sekoittuvat. Tämä heikentää poliittista vastuuta ja kansalaisten mahdollisuutta vaikuttaa.

Vastuun hämärtyminen: Jos päätökset tehdään valtioneuvoston tasolla, voi olla vaikeaa määrittää, kuka on vastuussa päätöksistä.

Esimerkki: Energiakriisissä valtioneuvosto saattaa rajoittaa polttoaineen jakelua, mutta jos päätös on politiikan sijasta hallinnollinen, vastuun kanto jää epäselväksi.

7. Kriisien pitkittyminen ja päätöksenteon väsyminen

Pitkäaikaiset poikkeusolot: Jos valtioneuvostolla on laajat valtuudet, se voi johtaa siihen, että poikkeusolot pitkittyvät ja päätöksenteko väsy. Tämä voi heikentää päätösten laatua ja kansalaisten luottamusta.

Päätöksenteon rutinoituminen: Jos valtioneuvosto tottuu tekemään nopeita päätöksiä, se voi johtaa siihen, että kriisitilanteet normalisoituvat ja päätökset tehdään ilman riittävää harkintaa.

Esimerkki: Pitkäaikaisessa pandemiassa valtioneuvosto saattaa jatkaa rajoituksia ilman, että tarve niille on enää olemassa.

Työryhmän mietintö

Uudistuksen tarpeellisuutta ja sen keskeisiä ratkaisuja koskevat yleiset kannanotot:

Vallan keskittyminen vähentää demokratiaa. Miten vallan keskittymisen riskejä voidaan vähentää?

Eduskunnan valvonnan vahvistaminen: Eduskunnan jälkikäteen tehtävä tarkastus on oltava tehokas ja nopea. Eduskunnalla tulisi olla mahdollisuus kumota päätökset ripeästi, jos ne ovat perusteettomia.

Läpinäkyvyys ja tiedotus: Valtioneuvoston on julkistettava päätösten perustelut selkeästi ja viipymättä.

Aikarajat ja tarkastukset: Päätöksille tulisi asettaa selkeät aikarajat ja säännölliset tarkastukset, jotta rajoitukset eivät jatku tarpeettomasti.

Oikeudellinen valvonta: Tuomioistuimilla tulisi olla mahdollisuus tarkastaa valtioneuvoston päätökset ja kumota ne, jos ne ovat perustuslain vastaisia.

Kansalaisten osallistaminen: Kansalaisilla tulisi olla mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoon, esimerkiksi kuulemisilla tai julkisilla keskusteluilla.

Muut työryhmän mietintöä koskevat yleiset huomiot:

Lausunnot julkaistaan hankkeen julkisilla hankesivuilla (valtioneuvosto.fi/hankkeet, tunnus OM015:00/2022). Yksityishenkilön lausunto julkaistaan kuitenkin hankesivuilla tietosuojasyistä ainoastaan, jos henkilö tätä kirjallisesti pyytää esimerkiksi lausuntonsa yhteydessä tai sen saateviestissä.

Pyydän, että lausuntoni julkaistaan hankesivuilla.

Taru Hallikainen